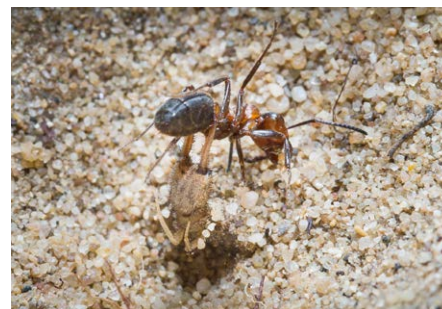

EIS-dag 23 januari 2016 'Gewelddadige insecten'

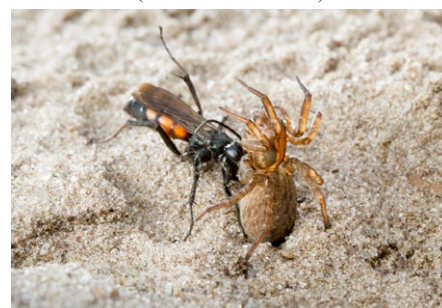
Ook komend jaar organiseert EIS weer een landelijke dag met een gevarieerd aanbod aan lezingen. Deze keer is het thema 'Gewelddadige insecten'. Iedereen kan weer zijn kennis testen tijdens onze fameuze Mysterie Insecten Competitie, enigszins toegespitst op het thema. Kortom wees welkom, de deuren zijn open vanaf 10.00, waarbij er koffie en thee klaar staat. Het programma wordt geopend om 10.30. Vanaf 16.15 is er de gelegenheid om nog even rustig na te kletsen onder het genot van een hapje en een drankje.

Programma

- 10.00** Ontvangst met thee en koffie
- 10.30** Opening – Bart van Tooren, voorzitter EIS
- 10.40** Sexuele evolutie van geween bij mijten – Isabel Smallegange, UvA
- 11.00** vacant
- 11.20** Mysterie Insecten Competitie
-
- 12.00** Lunch (zelf meebrengen of in het museumrestaurant)
-
- 12.30** Coördinatorenoverleg
- 13.30** De dodelijkste vijf van het zandpad – Rene Krekels, Natuurbalans
- 13.50** Stippen op de kaart – Vincent Kalkman, EIS
- 14.10** Sluipwespen – Jacques van Alphen
- 14.30** Ongewervelden en EIS in 2015 en 2016 – Roy Kleukers, EIS
-
- 14.50** Thee- en koffiepauze
-
- 15.15** vacant
- 15.35** Nederlandse ongewervelden op Sint Eustatius – John Smit, EIS
- 16.00** Uitslag Mysterie Insecten Competitie
- 16.15** Sluiting – Bart van Tooren; aansluitend een borrel

(Foto's René Krekels)

De EIS-dag wordt gehouden in het auditorium van museum Naturalis te Leiden.

Museum Naturalis ligt achter het centraal station van Leiden, vlakbij het Leids Universitair Medisch Centrum. Een routebeschrijving vindt u op naturalis.nl/nl/bezoek/adres. Het definitieve programma zal later bekend worden gemaakt.

Voor meer informatie: john.smit@naturalis.nl

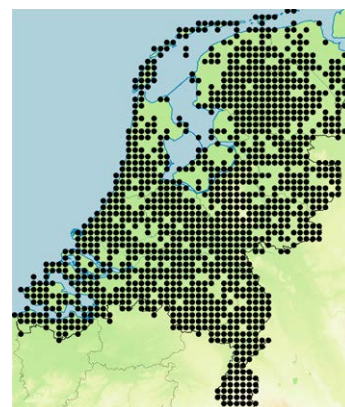
Werkgroepen

Wantsen

De voorbereidingen voor deel IV van de serie 'Verspreidingsatlassen van de Nederlandse wantsen' zijn ver gevorderd. Het vierde deel omvat de eerste vijf families van de Pentatomomorpha: Aradidae (zeven soorten), Lygaeidae (98 soorten), Piesmatidae (drie soorten), Berytidae (negen soorten) en Pyrrhocoridae (één soort), in totaal 118 soorten. Het opnemen van de belangrijkste collecties – Amsterdam, Leiden en Wageningen, inmiddels alle gehuisvest in Leiden – is afgerond. Het bestand telt ruim 36.000 waarnemingen uit in totaal 1250 uurhokken (zie kaart). De tekst wordt eind dit jaar afgerond en publicatie is medio 2016 te verwachten.

Inmiddels zijn Dik Hermes en ondergetekende al druk bezig met het opnemen van het collectiemateriaal voor deel V. Dat deel omvat 84 soorten van de resterende negen families van de Pen-

tatomomorpha: Coreoidea en Pentatomoidea. Coreoidea: de families Stenocephalidae (twee soorten), Rhopalidae (tien soorten), Alydidae (één soort) en Coreidae (13 soorten). Pentatomoidea: Cydnidae (tien soorten), Thyreocoridae (één soort), Acanthosomatidae (zeven soorten), Scutelleridae (zes soorten) en Pentatomidae (34 soorten). Waarnemingen en materiaal van deze soor-

Uurhokken met waarnemingen atlas IV.

ten zijn uiteraard bijzonder welkom!

Deel III van de verspreidingsatlas (Miridae) werd met behulp van een poster gepromoot op het 7e Europese Hemipteracongres in Seggau, Oostenrijk.

In het kader van een door EIS verworven opdracht werd de wantsenfauna van bos t'Ename bij Oudenaarde in Oost-Vlaanderen op wantsen geïnventariseerd.

Voor een groep personen die actief bezig zijn met wantsen op Waarneming.nl werd bij Naturalis een informatie- en kennismakingsbijeenkomst georganiseerd. Dit is goed ontvangen en volgend jaar wordt in elk geval ook een gezamenlijke excursie gehouden.

Een rijk geïllustreerde determinatietabel van de water- en op-pervlaktewantsen met daarin alle Nederlandse soorten werd gepubliceerd door Strauss & Niedringhaus (2014). Een nuttige aanvulling op de Nederlandse tabel van Tempelman & Van Haaren (2009) en deels betere foto's dan in de Belgische tabel van Stoffelen et al. (2013).

Nielsen & Skipper (2015) behandelen de Deense Coreoidea, Pentatomoidea en Pyrrhocoroidea in een prachtig geïllustreerd boek. Van de 85 Nederlandse soorten van deze superfamilies komen er 73 ook in Denemarken voor.

Berend Aukema

Strauss, G. & R. Niedringhaus 2014. Die Wasserwanzen Deutschlands. Bestimmungsschlüssel für alle Nepo- und Gerromorpha: 66 pp. Wissenschaftlich Akademischer Buchvertrieb, Scheessel, Deutschland. [ISBN 978-3-939202-05-09].

Zweefvliegen (Syrphidae)

De werkgroep zweefvliegen leidt tegenwoordig een rustig bestaan. We hebben geen grote projecten over de Nederlandse zweefvliegen. De database wordt mondjesmaat aangevuld met ingeleverde waarnemingen. Sinds het verschijnen van het zweefvliegenboek zijn er ongeveer 75.000 waarnemingen toegevoegd.

Gelukkig zijn veel waarnemers wel heel actief. Op Waarneming.nl worden jaarlijks heel veel waarnemingen geplaatst, nu al bijna 100.000, waarvan 40% met foto! Ook op weekenden van de Sectie Diptera van de NEV worden veel waarnemingen aan zweefvliegen gedaan. Deze worden gepubliceerd in De Vliegenmepper, het ledenblad van de sectie Diptera.

Sinds het verschijnen van het zweefvliegenboek (Reemer et al. 2009) zijn verschillende nieuwe soorten voor Nederland vermeld:

- *Cheilosia vulpina* (Smit et al. 2012; NFM 38)
- *C. morio* (Pennards 2012, NFM 38)
- *Melangyna pavlovskyi* (Smit & De Bree 2014; NFM 42)
- *M. lucifera* (De Bree et al. 2014; NFM 42)
- *Cheilosia frontalis* (Bot 2014; NFM 43)
- *Xanthogramma dives* en *X. stackelbergi* (Van Steenis et al. 2014; NFM 42).

Daarmee komt de Nederlandse lijst op $328 + 7 = 335$ soorten. In het zweefvliegenboek (pag. 96) staat een lijst van 33 soorten die te verwachten zijn in Nederland. Van de zeven nieuwe soorten worden alleen de drie *Cheilosia*-soorten genoemd. Kortom, de lijst is nog lang niet compleet. Op dit moment wordt gewerkt aan een publicatie van een *Epistrophe* nieuw voor Nederland.

In Scandinavië is een artikel verschenen over *Melanostoma*. Het Nederlandse materiaal zou nog nagekeken moeten worden op *Melanostoma mellarium*. Helaas is de herkenbaarheid van de soort bij Midden-Europees materiaal iets minder eenduidig dan in de publicatie wordt geschetst. En met dit Scandinavische artikel zijn nog lang niet alle moeilijkheden in *Melanostoma* in Midden-Europa opgelost.

Er zijn ook veel populaties gevonden van zeer zeldzame of soms uitgestorven gewaande soorten. In hoeverre dit recente vestigingen zijn of populaties die lang over het hoofd zijn gezien is natuurlijk lastig te beoordelen. Het gaat bijvoorbeeld om *Epistrophe cryptica* (Zuid-Limburg en elders), *E. ochrostoma* (diverse plaatsen), *Neoscias annexa* (Veluwe), *Rhingia rostrata* (Zuid-Limburg), *Eumerus sabulorum* (duinen bij Schoorl) en *Anasimyia lunulata* (Drentsche Aa).

De opmars van houtbewonende soorten gaat ook verder. *Chalcosyrphus piger*, *Mallota fuciformis*, *Psilota anthracina* en *P. atra* zijn tegenwoordig niet echt zeldzaam meer. En ook zeldzaamheden als *Mallota cimbiciformis* en *Chalcosyrphus valgis* worden nu af en toe gevangen.

Het zweefvliegendatabestand van EIS wordt ook regelmatig gebruikt voor wetenschappelijke artikelen. Zo is recent een analyse van veranderingen in bestuivers en het veranderende Nederlandse landschap verschenen (Aguirre-Gutiérrez et al. 2015; <http://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1111/ddi.12350/abstract>).

Ten slotte is Aat Barendregt na vele jaren gestopt als mede-coördinator van de EIS-werkgroep zweefvliegen. Aat blijft wel gewoon actief werken aan zweefvliegen en hij blijft ook coördinator van de werkgroep Sciomyzidae. Aat, veel dank voor alles wat je hebt gedaan voor de werkgroep.

Wouter van Steenis

Zoöplankton

Op het moment van schrijven is een aanvulling op de naamlijst van de kieuwpootkreeften zo goed als afgerond en daarin worden negen nieuwe soorten besproken. Het artikel in NFM bevat een tabel om de nu uit Nederland bekende *Eubosmina*-soorten op naam te brengen. Tevens zijn artikeltjes afgerond over de watervlooien van Zwolle (Zwols Natuurtijdschrift) en over watervlooien in regentonnen (Tussen Duin en Dijk).

Twee groepen eerstejaars studenten toegepaste biologie (CAH Almere) worden begeleid. Zij hebben inmiddels hun veldwerk in de Molenpolder op zoek naar *Simocephalus congener* respectievelijk naar grondwaterbewonende watervlooien langs de Lek afgerond en zijn aan hun verslag begonnen. *Simocephalus congener* en grondwaterbewonende watervlooien zijn jammer genoeg niet aangetroffen.

Een stagiaire bij Deltares (afkomstig van CAH Almere) heeft in de Koopmanspolder onderzoek gedaan naar het voorkomen van watervlooien. Bij dit achteroeversproject is ook RWS betrokken. Zij wordt begeleid vanuit EIS en RWS en is bezig met het verslag. Hier werden leuke resultaten geboekt, waarover te zijner tijd gepubliceerd zal worden.

Vragen over determinaties werden aan de hand van foto's beantwoord voor Bas Kooijman, Waardenburg, Waterlab, Brachion-Idee en Aqualab Zuid. Voor twee analisten van Waardenburg werd een opfrisdag verzorgd over watervlooien. Van Jos Sinkeldam werden oude monsters verkregen van Erica Notenboom-Ram en Piet Leentvaar. Het betreft enkele monsters uit vennen uit de jaren 1970, een bemonstering van het Strijper Aa gebied uit de jaren 1980 en de monsters die genomen zijn in eendekooien in de jaren 1990. Zeer waardevol materiaal.

Aqualysis heeft op de plekken waar *Lepidurus apus* en *Eubranchipus grubii* gevonden werden ook zoöplanktonmonsters genomen, om na te gaan met welke watervlooien deze soorten samen voorkomen. Het lijkt er op dat *Daphnia obtusa*, die te boek staat als zeer zeldzaam, regelmatig samen met de grote kieuwpootkreeften voorkomt.

Christophe Brochard is momenteel bezig met een onderzoek op effect van bekrijten van meren op de zoöplanktonpopulatie. De laatste monsters zijn net geanalyseerd en de data moeten verder worden geïnterpreteerd. Daarnaast lopen er ook projecten op het gebied van ballastwater van schepen. Daarbij wordt in kaart gebracht welke nieuwe soorten Copepoda recent in Europa zijn aangetroffen en daarbij wordt de kans op voorkomen in Nederland ingeschat. Mogelijk zal in de toekomst een sleutel opgesteld kunnen worden voor de Copepoda. De eerste stap is een actualisatie van de soortenlijst.

Martin Soesbergen & Christophe Brochard

Chironomidae

De werkgroep Chironomidae heeft geen gezamenlijke activiteiten ondernomen. Gegevens over de verspreiding van soorten in Nederland zijn nog altijd niet centraal beschikbaar. Er is een belangrijke nieuwe larventabel verschenen, namelijk voor het genus *Tanytarsus*: door Hub Cuppen, David Tempelman en Ton van Haaren, in *Lauterbornia* 79: 1-21. De Chironomini-tabel van Henk Vallenduik is bijna klaar en zal voorjaar 2016 verschijnen. Determineertabellen en ecologische gegevens betreffende terrestrische Orthoclaadiinae zullen pas na 2016 worden gepubliceerd, maar er wordt aan gewerkt. Er zijn diverse soor-

ten nieuw voor Nederland gevonden, waarvan de meest spectaculaire is: larven van *Virgatanytarsus*, op bommen in de Rijn bij Wageningen (leg. Alexander Klink).

Henk Moller Pillot

Vlinderfaunistiek

Een groot karwei was het omzetten van de resultaten van het digitaliseringsproject van Naturalis, voorzover dat vlinders betrof, naar Noctua. Helaas waren in het digitaliseringsproject de Geometridae nog niet meegenomen, en slechts een deel van de Noctuidae. De aangeleverde Naturalis-file telde bijna 425.000 records. Ruim een kwart betrof ongedetermineerd materiaal, en kon meteen verwijderd. Daarnaast waren ook een paar honderd records overbodig die betrekking hadden op waarnemingen buiten Nederland en eveneens een soortgelijk aantal waarnemingen van niet-vlinders. Uiteindelijk bleven een kleine 293.000 relevante records over. Een cruciaal probleem bleek vervolgens dat in het merendeel van de etiketksten de datum was vermeld zonder eeuw: 17.vii.'13 kan dus op drie eeuwen slaan. Welke eeuw was alleen te reconstrueren op basis van de verzamelaar, maar diens naam bestond heel vaak uit initialen en moest eveneens worden gereconstrueerd. Veel vindplaatsen waren dubbelzinnig (Bergen, Loenen, Valkenburg...) en ook hier was de naam van de verzamelaar nodig voor een interpretatie.

In de tijd voordat op licht kon worden gevangen was uitkweken van rupsen vaak de manier om aan goed vlindermateriaal te komen. Omdat de meeste verzamelaars wel de afzonderlijke data vermelden waarop de (soms grote aantallen) vlinders uit de pop kwamen, maar niet de ene, voor de faunistiek wezenlijke, datum waarop de groep rupsen werd verzameld, moesten tenslotte bij een kleine 40 duizend waarnemingen er telkens twee of vaak meer tot één, met alleen een jaartal, worden samengenomen.

De laatste stap was de omzetting van een exemplarendatabase naar een waarnemingendatabase. Het eindresultaat bestond uit een zo goed mogelijk opgeschoonde file van 202.000 records; een kleine 10.000 hiervan waren al aan Noctua bekend, maar zijn toch, als 'dubbelen' opgenomen omdat ze additionele informatie kunnen bevatten.

Aan VlinderNet is een belangrijke functionaliteit toegevoegd. Het is nu mogelijk om een file te downloaden met informatie over de vlinderfauna per uurhok: een complete soortenlijst, met per soort het eerste en laatste jaar van waarneming, een indicatie van de talrijkheid, en van de mate van het belang van het uurhok voor de soort.

In 2014 verscheen een door Gerrit Tuinstra verzorgde atlas van de Friese nachtvlinders, op basis van de informatie in Noctua. In de reeks 'terugblikken' in Entomologische Berichten is in 2015 een artikeltje gepubliceerd door naar aanleiding van een in 1902 verschenen naamlijst. In Vlinders is een overzicht verschenen van de volledigheid waarop Nederland, op uurhokniveau, tot heden is geïnventariseerd op micro- en macro-nachtvlinders.

Nieuwe soorten voor de fauna: de groei zit er flink in: 2010: twee soorten; 2011: drie; 2012: twee; 2013: vier; 2014: zeven; 2015: vier (voorlopig!).

Willem Ellis

Mollusken

Op 10 oktober organiseerde de Nederlandse Malacologische Vereniging een succesvol symposium over de Nederlandse land- en zoetwaterweekdieren in Nederland. In aanwezigheid van ruim 100 belangstellenden werd de nieuwe KNNV veldgids *Slakken en Mossels* van Bert Jansen gepresenteerd. De veldgids bevat een compleet overzicht van de ruim 200 uit Nederland bekende soorten en is voor € 29,95 te koop bij de KNNV Uitgeverij. Het is een handzame veldgids geworden met informatie over verschijningsvorm, habitat, voorkomen, verspreiding en ecologie en een toegankelijke determinatietabel voor in het veld. Elke soort is geïllustreerd met duidelijke tekeningen, detailfoto's en verspreidingskaarten.

Tijdens het symposium werd ook een presentatie gegeven van het project om te komen tot een nieuwe ecologische atlas van de Nederlandse land- en zoetwaterweekdieren (zie elders in dit nummer). Mensen die daar aan mee willen doen kunnen zich aanmelden bij Stichting ANEMOON, e-mail anemoon@cistron.nl.

De nieuwe veldgids is een belangrijk hulpmiddel voor de deelnemers aan dit project. Een tweede hulpmiddel is een pdf met meer informatie over het determineren van landnaaktslakken op basis van veldkenmerken. Deze is samengesteld door Tom van den Neucker en kan gratis worden aangevraagd bij de Nederlandse Malacologische Vereniging, e-mail NMV-secretaris@spirula.nl.

Ter gelegenheid van het 80-jarig bestaan van de Nederlandse Malacologische Vereniging zal rond de jaarwisseling een geheel herziene systematische namenlijst van de Nederlandse mollusken verschijnen. De vorige lijst dateert van 1994. Sinds die tijd is onze kennis flink toegenomen, evenals het aantal soorten. Het boek *Pluimdragers & Slijkgapers* is geschreven door Rykel de Bruyne, Frank Perk, Henk Dekker en Inge van Lente.

Naast de namenlijst bevat het boek ook informatie over de etymologie, de betekenis en herkomst van de namen. Ook zijn er talloze illustraties toegevoegd. De uitgave van de naamlijst is mede mogelijk gemaakt door een legaat van J. van Dalsum en bijdragen van Stichting STIBEMAN en Stichting ANEMOON. Het boek zal te koop zijn bij Stichting ANEMOON.

Op zaterdag 19 maart organiseert Stichting ANEMOON haar jaarlijkse waarnemersdag voor alle vrijwilligers die duiken, strandaanspoelsel monitoren en/of weekdieren inventariseren (zie elders in dit nummer). Ook belangstellenden die nog niet actief zijn bij Stichting ANEMOON zijn op deze dag van harte welkom.

Sylvia van Leeuwen, Stichting ANEMOON

Sprinkhanen

In 2015 verscheen de Entomologische Tabel sprinkhanen. We krijgen veel positieve reacties van waarnemers, dus we hopen dat de uitgave zal bijdragen aan nieuw onderzoek en draagvlak voor bescherming van deze dieren. Onze collega's van het Biological Records Center in Engeland schreven in hun sprinkhannieuwsbrief een lovende bespreking, waarin zelfs enige jaloezie doorklonk over de goede dekking die we met het atlas-project behaald hebben.

Het auteursteam heeft het project op 14 augustus afgesloten, waarbij een ultieme maar vruchteloze poging werd gedaan om de weidesprinkhaan te vinden in de grensstreek van Midden-Limburg. Zo blijft er altijd wat te wensen over.

Roy Kleukers

